

УДК Л 821.161.2-3

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2022-11.24>

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ «ВІДСВІТИ ПОЛУМ'Я» ВАСИЛЯ КЛИМА

Німіжан-Боднарюк Олена Іванівна

аспірантка

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

вул. Коцюбинського, 2, Чернівці, Україна

У статті здійснено спробу розкрити парадигмальні домінанти жанрового канону в тісному зв'язку із стилістичним направленням у романі «Відсвіти полум'я» Василя Костянтиновича Кліма – українського письменника родом із Румунії. Зазначений роман вирізняється від інших авторських творів цього жанру яскравим експериментаторством, залученням інтертекстуальності та сюрреалізму. Особливістю творчого стилю автора в даному романі також виступає лірико-психологічний аспект, який уступає фабульному критерію. Автор розкриває не злободенні теми, а розширює рамки абстрактно-філософських проблем, які дозволяють йому кодувати нові сенси через використання символічності, містицизму, сюрреалістичних елементів. Свого героя автор не деталізує словесно, а дозволяє читачу самому через різні випробування, які випали на долю героя зрозуміти, й правильно оцінити його типаж. Ми стикаємось із змінами й у звичному поданні композиції, яка розкривається не у лінійній формі, а через обрамлення, що характерне своїм ефектом упуцень, і залишає можливість для художнього домислу. Крім того, у творі відсутні означники хронотопу, що розкриває ще ширше коло можливостей для розвитку подій. У романі «Відсвіти полум'я» автор вкладає у порівнянні із попередніми творами цього жанру більшу інформативність, густоту подієвості, та наприкінці роману – динамічність, яка полегшує прочитання, та реалізує невербальні стимули. У жанровому плані автор своєрідно організовує текст: твір починається із кульмінаційного моменту, і таких гостронапружених моментів буде у творі кілька, які щоразу будуть пов'язані із бажанням героя розпочати нове життя. За законами жанру цей твір можна було б віднести до повісті, однак, всі залучені автором засоби для розкриття художнього замислу вказують на те, що тематика твору є дуже ретельно підбраною, події – непересічними, персонажі легко діляться на позитивних та негативних, що чітко вказує, що на всіх рівнях твір відповідає канонам роману, але з певною долею авторського експериментаторства над формальними ознаками твору.

Ключові слова: жанрово-стильові особливості, автентично українські території, український письменник із Південної Буковини, авторське експериментаторство.

Постановка проблеми та її актуальність полягає у відсутності в академічному просторі дослідження жанрово-стильової специфіки роману «Відсвіти полум'я» Василя Кліма, українського письменника з автентично української території Румунії, який все життя писав українською про українське, й залишив вагомий слід в українському романному слові. Автор однозначно вирізняється із когорти українських письменників родом із Румунії, адже його творче слово, зокрема роман «Відсвіти полум'я» націлений не на злободенні події, чи те, що було у минулому, а має зовсім інші художні орієнтири. Перш за все, його характерною особливістю є відхід від поглиблення у світ героя, і розкриття внутрішнього світу останнього через характерні зовнішні ознаки, події. Замість оформлення авторського ставлення, чи розтлумачення закодованих ним художніх символів автор вводить містичний компонент який об'єднує із сюрреалістичними перипетіями, латентно поданими міфологемами, які для їх розкодування потребують

розуміння специфічно Буковинського українсько-румунського простору. Крім того, до цих деталей автор вирішує ввести ще інтертекстуальність, а в певних місцях – навіть інтермедіальні фольклорні відступи. Суміш таких особливостей творчого стилю не спостерігаємо в жодного іншого митця-представника покоління Василя Кліма, і зважаючи, що він належить до імен основоположників українського роману родом із Румунії, це дає нам змогу ширше дивитися на розвиток українського роману, не обмеживши його материковими кордонами, а також, вказати на вагомий вклад митця, у творчості якого є послідовники й по нинішній день.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У літературному просторі творчість Василя Кліма розглядалась лише у жанрі малої прози у статтях проф. Володимира Івановича Антофійчука. Щодо романістичного спадку, а конкретно у даному випадку роману «Відсвіти полум'я» – такий аналіз проводиться вперше, і нами обрана площина жанрово-стилістичних

особливостей, як найбільш актуальна та своєрідна для художнього почерку автора.

Формування мети та завдання даної статті. Метою статті є висвітлення основних авторських підходів до розкриття жанру у романі «Відсвіти полум'я», для чого необхідно:

1) розкрити унікально авторські особливості бачення категорії жанру у вказаному романі;

2) проаналізувати специфіку та унікальність стилістики згаданого твору.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В літературній творчості Василя Кліма початку ХХІ ст. жанр роману зазнав деяких модифікацій і відходу як від літературного канону, так і від власного підходу до цього жанру, який він реалізовував наприкінці ХХ-го століття. Роман «Відсвіти полум'я» вирізнявся своїм експериментаторством, зовсім іншими модулями художньої вартісності, поглибленим та симбіотичним використанням інтертекстуальності, міфологем, містицизму, сюрреалістичних художніх моделей. Водночас, він відмовляється від властивої попереднім героям рефлексивності, та глибокої уваги до психологізму героя. Як і раніше, в романі основним героєм виступає чоловік, але автор не надто глибоко проникає у його сутність, та утримує увагу не на самому сюжеті чи інтимних переживаннях головного героя, а на майстерності підходу до мозаїчності і побудови подій. Хоч лірико-психологічний аспект присутній у творі, однак, його роль виявляється у сфокусуванні уваги читача більше на фабульному критерії, та його реалізації впродовж канви твору, аніж на розкритті сюжетної побудови з окремо взятими трагічними розв'язками, чи нагальними та злободенними подіями. Василь Клім виходив не із абстрактних тем, які склалися історично (теми війни, голоду, наслідків цих нещастя, про які його колеги по перу написали не один твір), або були популярними в певний проміжок часу, він своєрідно вдався до розширення цих рамок для досягнення певного вищого творчого звучання роману. Це не означає, що автор не цікавився тогочасними історичними темами, чи не хотів вникати у свою дійсність, навпаки, здатність письменника творити на високі мистецькі теми, використовуючи для цього всі засоби абстракції і кодування сенсів через символічність та містицизм свідчить про високу художню витонченість, та характеризує Василя Кліма як митця зрілого та високохудожнього.

Розповідь від першої особи мала б наштовхнути читача на глибокий психоаналіз кожного із героїв, однак, в нашому випадку від них дізнаємось лише про конкретні події та плани,

та як з такими реаліями справляти. Звичних читацькому вуху рефлексій, розкриття прихоемоційних станів зсередини, опису відчуттів ми не зустрічаємо. Однак бачимо нетипову вдачу головного героя Гната, який обдарований талантом будувати як житла людям, так і свою долю: «Будувати, а не руйнувати – його незламний девіз, і він вже от скільки років піднімає людям житла, перша споконвічна необхідність кожної пересічної людини» (Клім, 2004, р. 142).

Це герой-митець, який себе бачить у співвідношенні із природою та її явищами, який не здатний до романтичних поривів у любовній лінії, вважає та позиціонує себе глибоко прагматичною людиною, що схильна до тривожності перед незвіданим, і особливо – зустрівшись із містичним. Жанровою особливістю роману є підхід автора до втілення свого героя, адже ми не зустрічаємо його втручання задля «виховання» героя, чи «випробування», щоб чіткіше зобразити читачу хто є перед ним, якого типу цей герой, і які в нього можливості. Натомість, своєрідність та особливість персонажа для Василя Кліма є важливішою, й він залишає це поле незаповненим, щоб читач сам давав власні характеристики, і бачив індивідуальність підібраного героя. Крім того, рамки роману не обмежуються проблемою моралей, чи їхнім зіткненням. Ми бачимо деякі зміни й у звичному поданні композиції у лінійній формі, зустрічаємо обрамлення, які ніяк у тексті не означені, але створюють ефект упущень, що дає можливість для певного художнього домислу.

Такий прийом упускає, і водночас, здатен замінити звичні у романі ліричні відступи, ностальгічні згадки, опис почуттів чи внутрішнього стану героя, а також, відкидає описи природи чи людей, які зазвичай допомагають формувати читачеві образи. Василь Клім спеціально уникав таких деталізацій, щоб зробити своєрідний ефект мозаїчності, при якому доводиться упродовж дії усього твору шукати відповіді на питання: ким же насправді є герої, як вони виглядають. Тому, роль героїв не є переобтяженою цими звичними функціями, що створює враження легкості прочитання, та розуміння, що цим абстрактним героєм може бути кожен із нас. У творі відсутні означники хронотопу, але це не збіднює роман, а відкриває широке коло можливостей для розвитку подій, щоденних глобальних змін у житті героїв, і мотиву жорстокості долі та її випробувань, через які герої проходять із легкістю, що властива хіба дітям. Ще однією особливістю, що при такій побудові роману, автор не шукає способів розчулити читача, достукатись до нього, в чомусь пере-

конати. Навпаки, цим підкреслюється момент відчуженості автора до життя самих героїв, він виступає лише як німий свідок подій, й потім їх подає із обривами, упушеннями деталей, що створює ефект спогадів автора, які не можуть бути настільки деталізованими.

Головний герой роману Гнат Невигода є уособленням двоякості, який в певних картинах роману є повністю співзвучним із природою та позиціонує себе як нероздільну з нею частинку, а з іншого боку, він гостро відчуває душевний розрив із світом, а значить відчуває й гостру втрату гармонії, що виформовує у нього мотив двоякості буття. Ці прогалини починає заповнювати містичний персонаж Мефістофель, який виступає суддею життя героя, і переслідуючи його де б Гнат не був – вважає за борг зруйнувати будь-який натяк на ідилію у житті героя. Всі ситуації він зображає Гнатові ніби з точки зору простих узагальнень, які не дозволяють вже герою бути у певних ситуаціях безпосереднім та невинуватим. Гнат приймає із легкістю доле-носні рішення саме через присутність лукавого, і що цікаво, жодного разу не шкодує про них.

Коло випробувань ніяк не зменшується, що і викликає зіткнення матеріального із духовним, що вказує на домішки певної сентиментальності, яка виражається через «страшне передчуття», «страх самотності», що час від часу змінює тональні настрої роману. Ми бачимо, що у твір ближче до фіналу проникають деталі динамізму. Особливо чітко це явище виявляється у любовній лінії Гната із третьою Дружиною Магдالیною, коли герої дозволяють собі вираження трепетності почуття кохання, що вважалося виявом найвищої якості людини – любити. У любовній сюжетній лінії стосунків Гната із першою дружиною Лідою ми бачили, що після появи лукавого природа починає руйнувати ту частинку Раю, про яку так довго мріяв Гнат. Їх спільний будинок охопила пожежа, хоч варто зазначити, що трагедію цього будинку він передбачив давно. Такий символічний підхід використано, щоб зобразити як простір (будинок, який будувався Гнатом, і є свідком їхнього кохання) руйнується, разом із тим перестає існувати «сентиментальний» простір, який був свідченням їхнього кохання.

Тема зруйнованої ідилії, із якої розпочинався роман вже на перших сторінках свідчила про те, що в цьому творі це явище не матиме місця, і буде чимось омріяним та недосяжним, на яке діють різноманітні нищівні сили. Стає зрозумілим, що причиною цьому є не Гнат із своєю бунтівною та неспокійною натурою,

адже він щоразу висловлює бажання жити спокійно, прагматично, що є неможливим для реалізації. В цьому суттєво допомагає розібратись використаний автором підхід до оповіді від 1-ї особи однини впродовж всього твору, адже, якщо б автор вів оповідь й від себе як від 3-ї особи, це ввело певний дисонанс у прочитання самого твору, автор таким чином часто забігав наперед, розкривав чимало нюансів, які у випадку Василя Кліма залишилися доступними для сприйняття лише від самих героїв. Оскільки 1-а особа однини найчастіше властива роману-спогаду чи роману-мемуару, то це можна назвати ще одним вкладом у особливість романного жанру автором. Таким чином читач сам відшуковує взаємозв'язки між подіями.

Стилістичні тенденції у романі «Відсвіти полум'я» Василя Кліма впливають із віку, в якому писав автор, з виточеною майстерністю у підході до написання, адже роман є вже третім за рахунком, із його художнім смаком, та з більшою долею експериментаторства у підході до жанрової своєрідності, і найменше із тенденціями, які в той час існували у літературі. Ми бачимо, що автор використовує різного роду речення для передачі самої дії роману, але всі вони не є надто переобтяженими художніми засобами. Також майже немає еліпсів чи частих повторень. Автор завжди передає думку найліпшими засобами, уникаючи розгорнутих описів внутрішніх почуттів, природних явищ, передісторій, власних зауважень, використовує найчастіше повноцінні діалоги, з яких ми дізнаємось про всі події. Відповідно, змістове навантаження повністю лягає на діалоги, тому в них автор більше всього використовує і складносурядні і складнопідрядні речення, рідше – односкладні чи неповні речення. Крім діалогів присутні й монологи, які несуть дещо інакшу конотаційну семантику, аніж діалоги, бо покликані розкривати деталі персонажів більш детально, аніж це можна зробити виходячи діалогів. Логічний наголос у таких конструкціях знаходиться на останньому реченні. Це дуже хороше джерело інформації про героїв, яке повноцінно реалізує своє внутрішнє завдання.

До основних функцій романного діалогу Василя Кліма входять: інформативність, розкриття основних ідей та авторського задуму, динамічність та густота подієвості твору, що викликає емоції, створює певний психологічний клімат, полегшує прочитання, реалізує невербальні стимули. Всі ці функції не можуть проявлятися поодиноці, й покликані взаємодоповнювати одна одну. В найгостріших куль-

мінаційних моментах ми бачимо, що речення стають коротшими, інформація в них стає щільнішою, і діалогів все менше, що, в свою чергу збиває й заданий ритм.

«Жанр існує для того, щоб створити визначену ієрархію й організацію тексту» (Turdeau, 2008, р. 3). У романі Василя Кліма «Відсвіти полум'я» жанровою особливістю твору є те, що в ньому відсутня класична організація тексту: немає експозиції, зав'язки, твір починається зразу із кульмінаційного моменту – розлучення головного героя із дружиною. Розв'язкою стає їх вияснення стосунків, і домовленість, як у майбутньому виховуватимуть сина. Надалі автор починає другу композиційну основу твору, в якій з'являється нова дружина, і тут всі класично-структурні елементи вже зберігаються. Третя композиційна складова сюжету збережена частково, знову події подаються із кульмінаційного моменту, коли Гнат випадково збиває в автомобільній пригоді Магдалину, яка в той момент планувала покінчити життя самогубством.

Кульмінаційні моменти супроводжуються емоційними окликами, які не позбавлені різних відтінків реакцій на те, що відбувається, й допомагають розкрити складні почуття персонажів, та складніше виразити їхні думки.

У жанровій складовій ми маємо непересічну фабульну основу, на яку накладається не менш простий сюжет. За Н. Копистянською – це абстрактна сфера спіралі жанру (Korystyanska, 2005, р. 150), коли доля героя розкривається у зв'язку із накладеною фабульною основою. В даному випадку, всіх персонажів легко віднести до певних типажів, адже деталізуються вони власне головним героєм, який є сильною людиною, здатною витримувати забаганки долі, і вміє розпочинати щоразу життя із нуля. Крім долі, йому випала своєрідна боротьба із лукавим Мефістофелем, який часто реалізує одну із ролей автора, адже лише його репліки здатні розповісти більше про внутрішній світ головного персонажа. Його присутність створює своєрідну мозаїчність в образі Гната, адже складається враження, що лукавий чортик знає характер Гната набагато краще, аніж сам герой.

Відповідно до законів жанру такий твір віднесли б до повісті, адже незначна кількість персонажів, сюжетні лінії більше розкривають основного героя, і діяльність інших героїв є не такою значною у часі. «Тенденція, що простежується в романах з новою структурою і формою, – повернутися до традицій жанру, але лише у формальному плані, у змістовому ж ракурсі читацька аудиторія вимагає постій-

ного експерименту» (Turdeau, 2008, р. 4). Але ці деталі можна спростувати на користь романного жанру, якщо звернути увагу на серйозну тематику твору. Крім того, твір насичений непересічними подіями, трьома кульмінаціями, героєм, який приймає виклики долі, й кидає їх собі також. Крім цього, персонажів ми не можемо поділити на позитивних та негативних. За словами Ольги Фрейденберг, романи із подібною непересічною композицією славляться особливим героєм, який зображений неоднорідно, із несподіваною поведінкою, та таким, що часто зустрічається із смертю (Freidenberg, 1997, р. 240). Головний герой Гнат справді виражається у всьому різноманітті своїх емоційних та психологічних почуттів, глибоко розкривається його стан морально поміркованого вибору подальшого життя після того, як він вижив у пожежі, та після трагічної смерті другої дружини. Його персонаж реалізується автором на всіх рівнях, що в купі з усім наведеним є важливою особливістю романної прози.

Висновки та перспективи. Підсумовуючи вище сказане варто наголосити, що роман Василя Кліма «Відсвіти полум'я» є так званим «експериментальним» твором у порівнянні із попередніми його романами. Автор змістив модуси розкриття внутрішнього світу головного героя на застосовані художні моделі поглибленого використання інтертекстуальності, міфологем, містицизму, сюрреалістичних елементів. Василь Клім розкриває не злободенні теми, що є ознакою високохудожності та зрілості творчої думки. У романі відсутній хронотоп, а ближче до завершення твір стає більш динамічним та насиченим, що створює своєрідний психологічний клімат, та реалізує невербальні стимули. Жанровою особливістю виступає і зміщення композиційних елементів, та втрата кількох складників, що вказує на непересічну фабульну основу. Твір за законами жанру мав би відноситись до повісті, адже наявна незначна кількість персонажів, сюжетні лінії розкривають головного героя, і діяльність персонажів не є надто значною у часі. Але, якщо розглянути глибше побудову твору, ми бачимо дуже складну тематику, зображення незвичних подій, три кульмінації, наявність позитивних та негативних персонажів. Все це свідчить про особливу творчу майстерність Василя Кліма, й могло би у подальшому знайти більш детальне вивчення жанрово-стильової специфіки, зокрема – непересічної фабульної основи, яка розкривається через таке ж нетипове мозаїчне зображення персонажів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клим В. К. Відсвіти полум'я : роман. Бухарест: Мустанг, 2004. 313 с.
2. Копистянська Н. Х. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства. Львів: ПАІС, 2005. 368 с.
3. Рудяков Н. А. Стилистический анализ художественного произведения. Київ: Вища школа, 1977. 136 с.
4. Тюрдьо Н. В. Еволюція роману і літературно-мистецькі традиції ХХ ст. *Вісник Черкаського університету. Серія: філологічні науки*. Черкаси, 2008. № 138. С. 12–18.
5. Фрейденберг О. М. Поэтика сюжета и жанра. Москва: Лабиринт, 1997. 448 с.

REFERENCES

1. Klym, V. K. (2004). *Vidsvity polumia : roman*. [Reflections of the flame: a novel]. Bucharest: Mustang. [in Ukrainian].
2. Kopystianska, N. Ch. (2005). *Zhanr, zhanrova systema u prostori literaturoznavstva*. [Genre, genre system in the space of literary criticism]. Lviv: PAIS [in Ukrainian].
3. Rudiakov, N. A. (1977). *Stilisticheskiy analiz hudozhestvennogo proizvedeniya*. [Stylistic analysis of a work of art]. Kyiv: Higher School [in Ukrainian].
4. Tiurdo, N. V. (2008). *Evoliutsiia romanu i literaturno-mystetski tradytsii XX st.* [The evolution of the novel and literary and artistic traditions of the twentieth century]. Cherkasy: Bulletin of Cherkasy University. Series: Philological Sciences. [in Ukrainian].
5. Freidenberh, O. M. (1997). *Poetika syuzheta i zhanra*. [Poetics of the plot and genre]. Moscow: Labyrinth [in Ukrainian].

GENRE-STYLE FEATURES OF VASYL KLIM'S NOVEL "REFLECT THE FLAME"

Nimizhan-Bodnariuk Olena Ivanivna

postgraduate student

*Yuri Fedkovych Chernivtsi National University
Kotsyubynskoho Str., 2, Chernivtsi, Ukraine*

The article attempts to reveal the paradigmatic dominants of the genre canon of the novel in close connection with the stylistic direction in the novel "Reflections of the Flame" by Vasyl Konstantinovich Klim – a Ukrainian writer originally from Romania. This novel differs from other works of the author of this genre by vivid experimentation, involvement of intertextuality and surrealism. The peculiarity of the author's creative style in this novel is also the lyrical and psychological aspect, which is inferior to the plot criterion. The author does not reveal topical issues, but expands the scope of abstract philosophical problems that allow him to encode new meanings through the use of symbolism, mysticism, surreal elements. The author does not detail his character verbally, but allows the reader himself to understand and correctly assess his character through various trials that befell the hero. We are also facing changes in the usual presentation of the composition, which is revealed not in a linear form, but through a frame, which is characterized by the effect of omissions, and leaves room for artistic conjecture. In addition, the work lacks the characteristics of the chronotope, which opens up an even wider range of opportunities for developments. In the novel "Reflection of the Flame" the author puts in comparison with previous works of this genre more informative, the density of events, and at the end of the novel – dynamism that facilitates reading and realizes non-verbal stimuli. In terms of genre, the author organizes the text in a unique way: the work begins from the climax, and there will be several such tense moments in the work, which will be associated with the hero's desire to start a new life. According to the laws of the genre, this work could be attributed to the story, however, all the means used by the author to reveal the artistic idea indicate that the theme of the work is very carefully selected, events – unique, characters easily divided into positive and negative, which clearly indicates that at all levels the work corresponds to the canons of the novel, but with a certain amount of authorial experimentation on the formal features of the work.

Key words: *genre and style features, authentic Ukrainian territories, Ukrainian writer from Southern Bukovyna, authorial experimentation.*